

cestou vždy nezduvoditelná a každé etiologické vysvětlení ji předpokládá a pouze označuje jmény síla či přírodní zákon, nebo -- je-li řeč o jednání -- charakter, vůle. -- Ačkoli tedy každé jednotlivé jednání za předpokladu určitého charakteru nutně vyplývá z daného motivu a ačkoli růst, proces výživy a souhrnné změny v živočišném těle probíhají podle nutně působících příčin (podnětů), tak přesto celá řada jednání, tedy také každé jednotlivé a právě tak i jejich podmínka, celé tělo samo, které je uskutečňuje, následně i proces, skrze něž a v němž sestává -- není nic jiného než projev vůle, zviditelnění, *objektiva vůle*. Na tom spočívá dokonalá přiměřenost lidského a zvířecího těla k lidské a zvířecí vůli vůbec, podobné tomu i onomu, ale daleko je překračující, záměrně zhotovený nástroj k vůli zhotovitele a právě proto se projevující jako účelnost, tj. teleologická vysvětlitelnost těla. Části těla musejí být proto hlavními žádostivostmi, jimiž se manifestuje vůle, vyjádřeno úplně, musejí být jejich viditelnými výrazy: zuby, jícen a zažívací trubice jsou objektivizovaným hladem; genitálie objektivizovaným pohlavním pudem; uchopující ruce, rychlé nohy odpovídají již více zprostředkovanému úsilí vůle, které podávají. Jako obecně lidská forma odpovídá obecně lidské vůli, tak individuálně modifikované vůli, charakteru jednotlivce, odpovídá individuální korporizace, která je proto ve všech částech naprosto charakteristická a významuplná. Je velmi pozoruhodné, že to v následujících verších vyslovil již Parmenidés ve verších, které uvádí Aristotelés (Metaph. III, 5): „Ut enim cuique complexio membrorum flexibilium se habet, ita mens hominibus adest: idem namque est, quod sapit, membrorum natura hominibus, et omnibus et omni: quod enim plus est, intelligentia est.“⁵

§ 21.

Jestliže se nyní těmito všemi pozorováními poznání, které má každý bezprostředně in concreto, tj. jako pocit, stalo zřetelným a jistým i in abstracto --, totiž že podstata o sobě každého vlastního projevu, která se mu podává jako představa jeho jednáním, prostřednictvím jeho setrvalého substrátu, jeho těla, je jeho *vůle*, která vytváří to nejbezprostřednější v jeho vědomí, jako taková ale nevstoupila úplně do formy představy, v níž objekt a subjekt stojí proti sobě, nýbrž se podává bezprostředním způsobem, v němž se subjekt a objekt zcela zřetelně neodlišují,

5) „Jako je jakýkoli komplex částí pružný, tak se to má i s lidskou myslí. Ta totiž odpovídá lidské přirozenosti, všech a všude: co je nad to, je inteligence.“
K tomu kap. 20 druhého svazku; jakož i rubriky „Fyziologie“ a „Srovnávací anatomie“ v mém spise „Ueber den Willen in der Natur“, kde to zde pouze naznačené je zásadně rozvedeno.

avšak také ne v celku, nýbrž je individu samému poznatelná ve svých jednotlivých aktech --, pak ten, kdo získal se mnou toto přesvědčení, sám od sebe poznal, že je klíčem k poznání nejnítější podstaty celé přírody, přičemž on ji nyní také přenáší na všechny jevy, které mu jsou dány ne jako jeho vlastní, v bezprostředním poznání vedle zprostředkovaného, nýbrž pouze zprostředkovaně, pouze jednostranně, jediné jako *představa*. Nejen v oněch projevech, které jsou zcela podobné jeho vlastním, v lidech a zvířatech, poznává jako jejich nejnítější podstatu vůli, nýbrž provedená reflexe ho vede k tomu, že i sílu, která pučí a vegetuje v rostlině, ano, i sílu, z níž rostou krystaly, sílu, která obrací magnet k severnímu pólu, sílu, která odpuzuje heterogenní kovy, sílu, která se ve výběru slučivosti projevuje jako útek a hledání, odloučení a spojení, ano dokonce tíži, která se ve veškeré hmotě tak násilně snaží táhnout kámen k zemi a zemi ke slunci -- všechny tyto síly, rozdílné jen v projevu, poznává podle jejich vnitřní podstaty jako stejné, jako něco jemu bezprostředně tak intimní, a lépe, jako všechno jiné známé, co se tam, kde vystupuje nejzřetelněji, nazývá vůli. Jedině toto použití reflexe nás už nenechalo stát u jevu, nýbrž převedlo nás k *věci o sobě*. Jev znamená představu a nic víc: veškerá představa, ať jakéhokoli druhu, všechen objekt, je jev. *Věc o sobě* je však jediné *vůle*: jako taková naprosto není představou, nýbrž *toto genere* od ní odlišnou: ona to je, od čeho pochází každá představa, každý objekt, jev, viditelnost, *objektiva*. Ona je tím nejvnitřnějším, jádrem každého jednotlivce a právě tak celku. Projevuje se v každé slepé působící přírodní síle, i v uvážlivém jednání člověka, přičemž obě velké odlišnosti jsou však jen stupněm projevu, ne podstatou jevího se.

§ 22.

Tato *věc o sobě* (chceme udržet Kantův výraz jako setrvalou formuli), která jako taková nikdy není objektem, právě proto, že každý objekt je opět jejím pouhým jevem, ne jí samou, musela, měla-li být myšlena objektivně, dostat jméno a pojem od objektu, od něčeho jakkoli objektivně daného, tedy od svého jevu. Ten však nemohl, chtěl-li sloužit jako východisko jejímu porozumění, být ničím jiným, než mezi všemi jevy nejdokonalejším, tj. nejzřetelnějším, nejrozvínutějším, bezprostředně osvětleným poznáním: právě toto je člověku *vůle*. Už jste snad však postřehli, že zde ovšem používáme jen *denominatio a potiori*, prostřednictvím něhož se pojmu vůle dostane většího rozšíření, než jaké měl dosud. Poznání identického v různých jevech a různého v podobných je právě -- jak často zdůrazňoval Platón -- podmínkou filosofie. Až do nynějška se však nepoznala identita podstaty každé jakkoli usilující a působící síly v přírodě s vůli,

a proto rozličné jevy, které jsou jen různým species stejného genus, nebyly brány jako homogenní, nýbrž jako heterogenní. Proto nemohlo být po ruce žádné slovo k označení pojmu tohoto genus. Pojmenoval jsem tedy genus podle jeho nejpřednější species, jímž nás bezprostřední poznání vede k zprostředkovanému poznání všeho jiného. Proto by však zůstal v trvalém nepochopení ten, kdo by nebyl schopný provést zde požadované rozšíření pojmu, nýbrž by stále ještě zůstal u slova vůle, dosud označujícího species, vedené poznáním a výlučně podle motivů, dokonce i jen podle abstraktních motivů, tedy pod vedením rozumu by chtěl porozumět projevující se vůli, přičemž rozum, jak řečeno je jen nezřetelnějším projevem vůle. Tuto nám bezprostředně známou nejnižší podstatu právě těchto jevů musíme nyní čistě vytřídit jen v myšlení a pak přenést na všechny slabší, nezřetelnější jevy té samé podstaty, čímž provedeme požadované rozšíření pojmu vůle. -- Opačným způsobem mi však neporozumí ten, kdo bude mýnit, že je koneckonců lhostejné, zda onu podstatu o sobě všech jevů označíme slovem vůle nebo nějakým jiným. Toto by byl případ, kdyby ona věc o sobě byla něčím, na jehož existenci pouze *usuzujeme* a co tedy můžeme poznat jedině zprostředkovaně a pouze in abstracto. Pak by se ovšem mohla nazývat, jak by kdo chtěl. Jméno by tu stálo jako pouhý znak nějaké neznámé veličiny. Nyní ji však označuje slovo vůle, které nám, jako kouzelné slůvko, má otevřít nejnižší podstatu každé věci v přírodě. Není vůbec nějakou neznámou veličinou, úsudky dosaženým Něco, nýbrž zcela bezprostředně poznáním a natolik obeznámeným, že to, co je vůle, víme a chápeme lépe než cokoli jiného, co by také mohlo být. -- Dosud se pojem vůle subsumoval pod pojem síly. Proti tomu já to dělám právě opačně a chci každou sílu v přírodě umět myslet jako vůli. Snad nikdo nemyslí, že to je slovíčkaření, či že je to jedno. Spíše to má nejvyšší významnost a důležitost. Neboť v základě pojmu síly leží, jako u všech jiných, koneckonců názorné poznání objektivního světa, tj. jev, představa, z níž je tvořen. Je vyabstrahován z oblasti, kde vládne příčina a účinek, tedy z názorné představy, a znamená právě proto příčinnost příčiny, v bodě, kde není etiologicky dále vysvětlitelná, nýbrž je právě nutným předpokladem každého etiologického vysvětlení. Naproti tomu pojem vůle je jediný mezi všemi možnými, který svůj původ nemá v jevu, v pouhé názorné představě, nýbrž vychází z nitra, z nejbezprostřednějšího vědomí jednoho každého, v němž se on poznává jako vlastní individuum, podle své podstaty, bezprostředně, bez vší formy, dokonce bez subjektu a objektu, jimiž je zároveň, neboť zde poznávající a poznávaný spadají v jedno. Vedeme-li proto pojem síly zpět na pojem vůle, pak skutečně převádíme neobeznámené na nekonečně obeznámenější, dokonce na to jediné nám skutečně bezprostřední a zcela obeznámené; a naše poznání se velmi rozšíří. Podřadíme-li naproti tomu, jak se dělo dosud, pojem vůle pojmu síly, zbavíme se jediného bezprostředního poznání,

které máme o vnitřní podstatě světa, přičemž se necháme svést do pojmu abstrahovaného z jevu, s nímž se proto nebudeme nikdy moci dostat za hranice jevu.

§ 23.

Vůle jako věc o sobě je zcela odlišná od svého jevu a úplně svobodná od všech jeho forem, v nichž se projevuje a které se proto týkají jen její objektivity, jí samé jsou však cizí. Již nejobecnější forma každé představy, objekt pro subjekt, se jí netýká; tím méně je podřízena těmto formám, které mají celkově svůj společný výraz ve větě o důvodu, kam, jak známo, patří také čas a prostor, a následně také prostřednictvím nich setrvávající a možně vznikající mnohost. V tomto posledním ohledu budu nazývat čas a prostor jedním výrazem ze staré scholastiky, *principium individuationis*, který prosím, abyste si provždy zapamatovali. Neboť čas a prostor samy jsou tím, prostřednictvím čehož se to, co je podstatě a pojmu stejné a jednotné, jeví vedle sebe jako mnohost. Jsou tedy principium individuationis, předmět tolika hloubání a sporů scholastiků, které se nacházejí u Suáreze (Disp. 5, sect. 3). -- Vůle jako věc o sobě leží, v důsledku řečeného, vně oblasti věty o důvodu ve všech jejích tvarech a je tedy vůbec bezdůvodná, ačkoli každý její projev je naprosto podřízen větě o důvodu. Je svobodně vzdálená od vší mnohosti, ačkoli její projevy v čase a prostoru jsou nespočetné. Ona sama je jedna, avšak ne jako objekt jednoho, jehož jednota se poznává jen v protikladu možné mnohosti, ani jako pojem jednoho, který vzniká jen abstrahováním od mnohosti, nýbrž je jedním jako to, co leží mimo čas a prostor, mimo principio individuationis, tj. mimo možnost mnohosti. Teprve když se nám toto všechno úplně ozřejmí následným pozorováním jevů a různých manifestací vůle, budeme plně chápat smysl Kantova učení, že čas, prostor a kauzalita nepřísluší věci o sobě, nýbrž jen formám poznání.

Bezodůvodnost vůle se také skutečně poznala tam, kde se nezřetelněji manifestuje, jako vůle člověka, a nazývá se svobodná a nezávislá. Ihned se však přes bezodůvodnost vůle samé přehlídí nutnost, jíž jsou všude podřízeny její projevy, a skutky se vysvětlují jako svobodné, což nejsou, neboť každé jednotlivé jednání vyplývá s přísnou nutností z účinku motivu na charakter. Veškerá nutnost je, jak již bylo řečeno, poměr následku k důvodu a naprosto nic víc. Věta o důvodu je všeobecná forma všech jevů a člověk jí ve svém konání, jako každý jiný jev, musí být podřízen. Protože však v sebevědomí se vůle poznává bezprostředně a o sobě, tak i v tomto vědomí spočívá svoboda. Přehlídí se však, že individuum, osoba, není vůlí jako věc o sobě, nýbrž jen *projevem* vůle, a jako taková je již determinována a zformována jako jev, větou o důvodu. Proto nastává podivná skutečnost,

že každý se a priori má za zcela svobodného, i ve svém jednotlivém jednání, a míní, že v každém okamžiku může začít nějaký životní obrat, kterým by se stal jiným. Jedině a posteriori, prostřednictvím zkušenosti, dochází v úžasu k tomu, že není svobodný, nýbrž podrobený nutnosti, že nehledě na všechny záměry a reflexe své konání nemění a od počátku jeho života až do konce musí naplňovat charakter, který sám neschvaluje, a téměř převzatou roli musí hrát až do konce. Nemohu zde toto pozorování rozvádět dál, neboť jako etické patří na jiné místo tohoto spisu. Zde zatím chci jen ukázat na to, že projev o sobě bezdůvodné vůle je jako takový podřízen zákonu nutnosti, tj. větě o důvodu; proto se nemůžeme pohoršovat nad nutností, s níž vyplývají jevy v přírodě, v nichž poznáváme manifestaci vůle.

Dosud se za projevy vůle pokládaly jen ty změny, které neměly žádný jiný důvod než motiv, tj. nějakou představu; proto se v přírodě přikládala vůle jediné člověku a nanejvýš zvířeti, neboť ovšem poznávání, představování, jak jsem se zmínil už na jiném místě, je pravý a výlučný charakter živočišství. To, že vůle působí i tam, kde ji nevede žádné poznání, přikládáme instinktu a umělým pudům zvířat.⁶ Že mají představy a poznání, zde nepřichází vůbec na zřetel, neboť účel, k němuž působí právě tak, jako by to byl poznáný motiv, jim zůstává zcela nepoznán. Proto se jejich jednání děje bez motivu, není vedeno představami a nejzřetelněji se nám na něm ukazuje, že vůle může být činná i bez všeho poznání. Jednorozná pták nemá žádnou představu o vejcích, pro které staví hnízdo; mladý pavouk nemá představu o kořisti, pro kterou plete síť; ani mravkolev o mravenci, kvůli němuž poprvé hloubí jamku; larva roháče prokousává díru ve dřevě, kde chce uskutečnit svou přeměnu, jednou větší, když bude samečkem, a menší, když samičkou, a to v prvním případě, aby bylo místo na rohy, o nichž ještě nemá žádnou představu. V takovém konání těchto živočichů je přece zřetelné, jak je v jejich ostatním konání činná vůle, avšak v slepé činnosti, která je sice doprovázena poznáním, ale ne jím vedena. Už jsme dosáhli náhledu, že představa jako motiv není žádnou nutnou a podstatnou podmínkou činnosti vůle. Tak působení vůle budeme nyní lehce poznávat i v případech, kdy je méně nápadné, a potom např. budeme tak málo připisovat ulitu šneka nějaké jemu samému cizí, ale poznáním vedené vůli, jako dům, který stavíme sami, připisovat nějaké jiné vůli než naší vlastní, nýbrž uznáme oba domy za nástroje v obou jevech se objektivizující vůle, která v nás působí podle motivů, ve šnekovi ale ještě slepých, jako z vnějšku řízeného pudu tvorby. Také v nás působí táž vůle mnohdy slepě: ve všech funkcích našeho těla, jež nevede žádné poznání, ve všech jeho vitálních a vegetativních procesech, trávení, krevním oběhu, sekreci, růstu, reprodukci. Nejen akce těla

6) O tom jedná speciálně kap. 27 druhého svazku.

nýbrž i ono samo je zcela, jak ukázáno výše, projev vůle, objektivizovaná vůle, konkrétní vůle. Všechno, co jím probíhá, musí proběhnout i vůlí, ačkoli zde tato vůle není vedena poznáním, není určena podle motivů, nýbrž je slepě působící, podle příčin, které se v tomto případě nazývají *podněty*.

Totíž *příčinou*, v nejužším smyslu slova, jmenuji ten či onen stav hmoty, který v tom, že nutně navozuje nějaký jiný, trpí sám právě tak velkou změnou, jako je ta, jež ho zapříčinila, což je vyjádřeno pravidlem „účinek a protiúčinek jsou si rovny“. U vlastní příčiny dále roste účinek přesně v poměru, jako příčina, tedy opět také protiúčinek. Takže, je-li jednou znám druh účinku, lze ze stupně identity příčiny změřit a spočítat stupeň účinku a tak obráceně. Takové vlastní příčiny působí ve všech jevech mechanismu, chemismu atd., zkrátka u všech změn anorganických těles. Oproti tomu *podnětem* nazývám takovou příčinu, jejíž žádný účinek neutrpí úměrný protiúčinek a jejíž identita není vůbec paralelní s identitou účinku, které proto nelze z té či oné změřit. Spíše může malé zvýšení podnětu vyvolat velmi velké u účinku, nebo také opačně předešlý účinek zcela zrušit atd. Tohoto druhu je všechno působení na organická tělesa jako taková. Tedy všechny organické a vegetativní změny v živočišném těle probíhají na podněty, ne na pouhé příčiny. Avšak podnět, jako každá příčina, a právě tak jako motiv, nikdy neurčuje víc než bod projevení se každé síly v čase a prostoru, ne vnitřní podstatu projevující se síly samé, kterou jsme v našem předešlém pojednání poznali jako vůli a již jsme proto připsali jak nevědomé, tak vědomé změny těla. Podnět je prostředek, vykonává přechod mezi motivem, který je poznáním proniklou kauzalitou, a příčinou v nejužším smyslu. V jednotlivých případech leží blíže motivu, jindy příčině, avšak vždy je ho třeba odlišovat od obou. Tak se např. stoupání štáv v rostlinách děje z podnětu a nelze je vysvětlovat z pouhých příčin podle zákonů hydrauliky, ani podle vztláání v kapilárách. Tento podnět je však jimi podporován a vůbec je již velmi blízko čistě příčinné změně. Naproti tomu jsou pohyby rostlin *Hedysarum gyrans* a *Mimosa pudica*, ačkoli ještě vyplývají z pouhých podnětů, již velmi podobné motivům a zdá se, jako by téměř k nim chtěly tvořit přechod. Zúžení pupily při zesíleném světle se děje na podnět, ale již přechází do pohybu na motiv; děje se to proto, že příliš silné světlo bolestivě dráždí sítnici a v zájmu vyvarování se toho se pupily stahují. -- Podnět erekce je motivem, neboť je představou; působí však s nutností podnětu, tj. nelze mu odporovat, nýbrž člověk ho musí oddálit, aby ho učinil nepůsobným. Právě tak se to má s odpornými předměty, které vyvolávají sklon ke zvracení. Jako skutečný prostředník zcela jiného způsobu mezi pohybem na podnět a jednáním podle poznáního motivu jsme právě tak sledovali instinkt zvířat. Ještě jako jiný prostředník tohoto způsobu by se někdo mohl pokusit nahlížet dýchání: je totiž spor o tom, zda patří k volným či mimovolným pohybům, tj. vlastně, zda vyplývá z motivu nebo z podnětu,

a proto se snad nechá vysvětlovat jako prostřední věc mezi oběma. Marshal Hall („On the diseases of the nervous system“, s. 293 sq.) dýchání vysvětluje jako smíšenou funkci, neboť je částečně pod vlivem cerebrálních (volních) částečně spinálních (mimovolních) nervů. Zatím ho však koneckonců musíme přičíst projevu vůle na motiv; neboť jiné motivy, tj. pouhé představy, mohou vůli určovat, co přibrzdit či uspíšit, a to vede, jako každé jiné svévolné jednání, k zdání, že ho můžeme zcela opomenout nebo ho svobodně zadusit. To by člověk ve skutečnosti mohl i tehdy, pokud by nějaký jiný motiv určoval vůli tak silně, že by převážil potřebu vzduchu. Podle jedněch měl skutečně takovým způsobem ukončit svůj život Dógenés. (Diog. Laert. VI, 76.) I černoši to mají tak dělat. (F. B. Oslander „Ueber den Selbstmord“, 1813, s. 170-180.) Měli bychom tím silný příklad o vlivu abstraktních motivů, tj. o převaze vlastního rozumového chtění nad pouze živočišným. Pro tu alespoň částečnou podmíněnost dýchání cerebrální činností mluví fakt, že kyanovodík usmrcuje tak, že nejprve ochromí mozek a tak zprostředkovaně zabrání dýchání. Je-li však uměle omámen mozek, nedojde k žádné smrti. Zároveň se nám zde dýchání mimochodem podává jako nejnápadnější příklad toho, že motivy působí s právě tak velkou nutností jako podněty a pouhé příčiny v nejužším smyslu, a právě jen kvůli motivům protikladným, jako tlak kvůli protitlaku, se mohou dostat vně působnosti. Neboť při dýchání je zdání možnosti jeho nedbání nesrovnatelně slabší než při jiných pohybech vyplývajících z motivů, protože motiv tam je velmi pronikavý, velmi blízký, jeho uvolnění je díky nevyslovitelnosti svalů, které ho provádějí, velmi lehké, zpravidla mu nic neodporuje a celé je podporováno nejstarším zvykem individua. A přece vlastně všechny motivy působí se stejnou nutností. Poznání nutnosti pohybů na motivy, která je společná s pohybem na podněty, nám usnadňuje vhléd, že i to, co se v organickém těle děje na podněty a zcela zákonitě, je však podle své vnitřní podstaty vůlí, která sice nikdy o sobě, ale ve všech svých projevech je podřízena větě o důvodu, tj. nutnosti.⁷ Proto však nezůstaneme stát u toho, že zvířata, jak ve svém jednání, tak i v celé své existenci, korporizaci a organizaci je třeba poznat jako projevy vůle, nýbrž toto jediné nám bezprostředně dané poznání podstaty o sobě věci budeme přenášet i na rostliny, jejichž celkové pohyby vyplývají z podnětů, neboť jediné nepřítomnost poznání a jím podmíněného pohybu na motivy vytváří podstatný rozdíl mezi zvířetem a rostlinou. Tedy to, co se pro představu jeví jako rostlina, jako pouhá vegetace, slepě pudící síla, podle své podstaty o sobě budeme přičítat vůli, a právě proto poznáme, co vytváří základnu

7) Tento poznatek je plně zjištěn v mém oceněném spise o svobodě vůle (s. 30-44 „Grundprobleme der Ethik“ [2. vyd. s. 29-41]), kde je proto také zevrubně pojednán poměr mezi příčinou, podnětem a motivem

našeho vlastního jevu, jak se sama vyslovuje v našem konání a také již v celé existenci našeho těla samého.

Zbývá nám učinit ještě poslední krok, kterým rozšíříme náš způsob zkoumání také na všechny síly, jež působí v přírodě podle obecných, neměnných zákonů, z nichž vyplývají pohyby všech těles, která, zcela bez orgánů, nejsou citlivá na podněty a nemají žádné poznání motivu. Musíme tedy klíč k pochopení podstaty věcí o sobě, který nám může dát jediné bezprostřední poznání naší vlastní podstaty, vložit i do jevů anorganického světa, jenž od nás je v největším odstupu. -- Jestliže tento svět nyní sledujeme hloubavým pohledem, vidíme-li násilný, neustávající tah, s nímž voda klesá hloub, setrvačnost, s níž se magnet vždy obrací k severnímu pólu, tužbu, táhnoucí k němu železo, nápor, s nímž elektrická pole usilují o znovusjednocení a který, právě jako lidská přání, je brzděn překážkami; když vidíme rychle a náhle růst krystal, s tolika pravidelnostmi tvorby, který je jen ztuhnutím zcela rozhodných a přesně určených snah po různých směrech; když si všimneme výběru, s nímž tělesa, prostřednictvím kapalného stavu unikají na svobodu a vymaňují se ze svazku ztuhlosti, hledají se a prechají, slučují a rozlučují; když konečně zcela bezprostředně cítíme, jak břemeno, jehož směřování k zemi brzdí naše tělo, ustavičně ho tíží a tlačí v důsledku jediné síly -- tak nás nebude stát žádnou námahu obrazotvornosti i v tak velkém vzdálení od naší vlastní bytosti znovu poznat, že to, co v nás sleduje své účely při světle poznání, zde však usiluje ve svých nejslabších projevech, jen slepě, tupě, jednostranně a neměnně, je však to, co je všude jedno a totéž -- stejně jako první ranní červánky jsou slunečním světlem jako jeho paprsky v pravé poledne -- tak zde jako tam to musí být vůle, která označuje to, co je na každé věci ve světě bytím a jediným jádrem každého jevu.

Avšak odstup, dokonce zdání celkové odlišnosti anorganické přírody a vůle, který vnímáme jako to vnitřní naší vlastní bytosti, vzniká především z kontrastu mezi plně určenou zákonitostí v jednom druhu jevu a zdánlivě bezpravidelnou svévolí v jevu jiného druhu. Neboť v člověku mocně vystupuje individualita: každý má vlastní charakter, a proto nemá stejný motiv na všechny stejnou váhu, a tisíc vedlejších okolností, které mají v široké poznávací sféře individua prostor, ale jiným zůstávají neznámy, modifikují působení motivu. Proto se z motivu samého nedá předem určit jednání, neboť chybí další faktor, přesné poznání individuálního charakteru a jím doprovázeného poznání. Naproti tomu projevy přírodních sil zde vykazují jiný extrém: působí podle obecných zákonů, bez odchylky, bez individuality, podle zřetelně daných okolností podléhají nejpřesnějšímu předurčování a tatáž přírodní síla se v milionech svých jevů projevuje přesně stejným způsobem. Abychom tento bod vysvětlili, abychom prokázali identitu jedné a nedělitelné vůle ve všech jejích tak různých projevech, v těch nejslabších

jakož i v nejsilnějších, musíme především sledovat poměr, který má vůle jako věc o sobě k svému projevu, tj. svět jako vůle k světu jako představa, čímž se nám otevře nejlepší cesta k hloubějšímu prozkoumání celého předmětu pojednaného v této druhé knize.⁸

§ 24.

Od velkého Kanta jsme se naučili, že čas, prostor a kauzalita, podle celé své zákonitosti a možnosti všech svých forem, se vyskytují v našem vědomí, zcela nezávisle od objektů, které se v nich jeví, které vytvářejí jejich obsah, nebo jinými slovy: že je možno nalézt jak, když se vychází od subjektu, tak, když se vychází od objektu; proto je lze stejným právem nazvat způsoby nazírání subjektu nebo také vlastnostmi objektu, *pokud je objekt* (u Kanta jev) *představou*. Tyto formy lze také nahlížet jako nedělitelné hranice mezi objektem a subjektem: proto se sice v nich musí jevit každý objekt, ale i subjekt, nezávisle od jevícího se objektu; jsou jim úplně vlastní a přehlíží oba. -- Nemají-li však v těchto formách jevících se objektů být jen prázdné fantomy, nýbrž mají-li mít význam, pak musejí ukazovat na něco, čeho výrazem jsou a co se nevyskytuje jako objekt, představa, jen relativně, totiž pro subjekt, nýbrž co existuje bez takové závislosti na něčem, co je mu dáno jako bytostná předmětná podmínka, a v jeho formách, tj. není to žádná představa, ale věc o sobě. Podle toho se lze minimálně ptát: Jsou ony představy, ony objekty, ještě něco kromě toho a odhlédnuto od toho, že jsou představy, objekty subjektu? A co by potom v tomto smyslu byly? Co je ta její jiná stránka, *toto genere* odlišná od představy? Co je věc o sobě? -- *Vůle*, tak by zněla naše odpověď, kterou však zatím nechám stranou.

Co se týče věci o sobě, tak Kant správně usoudil, že čas, prostor a kauzalita (které jsme poznali jako tvary věty o důvodu a tu jako všeobecný výraz formy jevu) nejsou určeními jich samých, nýbrž jí teprve mohou příslušet, potom a pokud se stala představou, tzn. jen když to přísluší jejímu jevu, ne jí samé. Neboť když je subjekt ze sebe sama, nezávisle na každém objektu, plně poznává a konstruuje, pak musejí být přivěšeny *představovosti* jako takové, ne tomu, co se stane představou. Musejí být formou představy jako takové, ne však vlastnostmi toho, co přijalo tuto formu. Musejí být dány již pouhým protikladem subjektu a objektu (ne v pojmu, nýbrž v skutku), tedy jen bližším určením formy poznání

8) K tomu kap. 23 druhého svazku, jakož i v mém spise „Ueber den Willen in der Natur“ kapitola „Pflanzenphysiologie“ a pro jádro mé metafyziky zvláště důležitá kapitola „Physische Astronomie“.

vůbec, jejímž nejjobecnějším určením je onen protiklad sám. Co je nyní podmíněno v jevu, v objektu a opět časem, prostorem a kauzalitou, v tom si lze představovat jen zprostředkovaně, totiž *mnohost* prostřednictvím výskytu vedle sebe a po sobě, *střídání a trvání*, prostřednictvím zákona kauzality, a to jen za předpokladu kauzality představitelné hmoty, konečně všechno jen prostřednictvím tohoto představitelného -- toto vše dohromady je tím, co se jeví, co vstoupilo do formy představy, bytostně nevlastně, jen připojilo tuto formu samu. Opačně však to či ono v představě, co *není* podmíněno časem, prostorem a kauzalitou, nelze na ně svést ani podle nich vysvětlit, je právě tím, v čem se to jeví se, věc o sobě bezprostředně dává nalézat. V důsledku toho nyní nejdokonalejší poznatelnost, tj. největší jasnost, zřetelnost a vyčerpávající zdůvodněnost, nutně přísluší tomu, co je poznání *jako takovému* vlastní, tedy formě poznání; ne však tomu, co se -- o sobě ne představa, ne objekt -- stalo poznatelným teprve vstupem do těchto forem, tj. stalo se představou, objektem. Jen tedy to, co samo závisí na poznávání, na představivosti vůbec a jako takové (ne na tom, co se poznává a teprve se stalo představou), co proto náleží bez rozdílu všemu, co se poznává; co se právě kvůli tomu tak dobře nachází, vychází-li se od subjektu i od objektu -- jediné to může bez opory poskytovat dostatečné, plně vyčerpávající, až na poslední důvod jasné poznání. Toto ale nespočívá v ničem jiném než v nám a priori vědomých formách všech jevů, které se společně nechají vyjádřit jako věta o důvodu, jejímiž tvary, vztahujícími se na názorné poznání (výlučně s ním zde máme co do činění), jsou čas, prostor a kauzalita. Jedině na nich je založena celá čistá matematika a čistá přírodní věda a priori. Jen v těchto vědách proto poznání nenachází žádnou temnotu, nenaráží na nezdůvodněné (bezdůvodné, tj. vůli), na to, co není dále odvoditelné. V tomto ohledu také Kant, jak jsme už řekli, chtěl přednostně, dokonce výlučně, tyto poznatky, vedle logiky, nazývat vědami. Z druhé strany však nám tyto poznatky neukazují nic víc, než pouhé poměry, relace nějaké představy k jiné, bez všeho obsahu. Každý obsah, který obdrží, každý jev, plníci ony formy, obsahuje již něco, co podle své celé podstaty již není úplně poznatelné, už není zcela vysvětlitelné něčím jiným, tedy něco bezdůvodného, čím ihned poznání ztrácí na evidenci a dokonalé průhlednosti. To, co se vymaňuje zdůvodnění, je však právě věc o sobě, je tím, co bytostně není představou, ne objektem poznání, nýbrž teprve tím vstupuje do formy, když se stává poznatelným. Forma je mu původně cizí a nikdy s ní nemůže být zcela v jednotě, nemůže být nikdy svedeno na pouhou formu, a jelikož ta je větou o důvodu, tedy nemůže být plně zdůvodněno. Jestliže proto také veškerá matematika nám dává vyčerpávající poznání o tom, co na jevech je veličina, poloha, číslo, krátce prostorový a časový poměr, jestliže všechna etiologie nám plně udává zákonité podmínky, za nichž jevy se všemi svými určeními vstupují do času a prostoru,

u žádného jevu však neučí nic víc, než že se pokaždé musí ukázat, proč jeden každý určitý jev je zde právě nyní a právě tady, pak s jejich pomocí nikdy nepronikáme do vnitřní podstaty věci, ale vždy zůstává něco, na co se nemůže odvážit žádné vysvětlení, nýbrž co je vždy předpokládá, totiž síly přírody, určitý druh působení věcí, kvalita, charakter každého jevu, to bezdůvodné, co nezávisí na formě jevu, větě o důvodu, jejíž forma o sobě je mu cizí, co však do ní vstoupilo a nyní podle jejího zákona vystupuje, kterýžto zákon však právě určuje také jen to vystoupení, ne to, *co* vystupuje, jen to *Jak*, ne to *Co* jevu, jen formu, ne obsah. -- Mechanika, fyzika, chemie učí pravidla a zákony, podle nichž působí síly neproniknutelnosti, tíže, setrvačnosti, plynulosti, koheze, elasticity, tepla, světla, výběrové slučivosti, magnetismu, elektricity atd., tzn. zákon, pravidlo, které tyto síly sledují v ohledu na své vstupy do času a prostoru. Síly samy však zůstávají přítom -- jak jsem už také naznačil -- *qualites occultae*. Neboť je to právě věc o sobě, která tím, že se jeví, podává ony fenomény, od nichž je sama zcela odlišná, a sice je ve svém jevu plně podřízena větě o důvodu jako formě představy, samu ji však nikdy nelze na tuto formu svést, a proto ji až do posledního nelze etiologicky vysvětlit, nikdy plně zdůvodnit. Je sice plně pojmutelná, pokud přijala onu formu, tj. pokud je jevem, podle její vnitřní podstaty ji však touto pojmutelností nelze vysvětlit ani v nejmenším. Proto, čím více nutnosti s sebou nějaké poznání nese, čím více je v něm o tom, co se vůbec nedá jinak myslet a představit -- jako např. prostorové poměry -- čím jasnější a tedy dostatečnější je, tím méně má čistě objektivního obsahu nebo tím méně je v něm dáno vlastní reality. A opačně: čím více v něm musí být pojato jako čistě náhodné, čím více se nám vnucuje jako pouze empiricky dané, tím více vlastně objektivního a pravdivě reálného je v takovém poznání, ale také zároveň tím více nevysvětlitelného, tj. z jiného dále neodvoditelného.

Ovšem ve všech dobách nesprávně poznávající etiologie bylo jedním jejím cílem snažit se svést celý organický život na chemismus, nebo elektricitu, veškerý chemismus, tj. kvalitu, opět na mechanismus (působení prostřednictvím tvarů atomů), ten však opět částečně na předmět foronomie (nauky o zákonech pohybu), tj. spojit čas a prostor k možnosti pohybu, částečně na předmět pouhé geometrie, tj. na polohu v prostoru (asi tak, jako se právem pokles účinku převádí na kvadrát vzdálenosti a Hebelova teorie konstruuje čistě geometricky). Geometrie se konečně nechá převést na aritmetiku, která je díky své jedné dimenzi nepochopitelnější, nejpřehlednější a v posledku je zdůvodněným tvarem věty o důvodu. Doklady ke zde obecně naznačené metodě jsou: Démokritovy atomy, karteziánský vír, mechanická fyzika *Lesage*, který se na konci minulého století pokoušel jak chemické afinity, tak gravitaci vysvětlit mechanicky nárazem a tlakem, jako vyvodit krejčího z „*Lucrece Neutonien*“; také Reilova forma a směs jako

příčina živočišného života k tomu tenduje. Celý tento druh je konečně ten, který se právě nyní, v polovině 19. století opět rozpaluje, z nevědomosti se považující za originální. Tento hrubý materialismus, který nejdříve za stupidního popření životní síly by rád vysvětlil jevy života z fyzikálních a chemických sil, ty však opět z mechanického působení hmoty, polohy, tvaru a pohybu vysněných atomů, by všechny síly přírody rád převedl na úder a protiúder, jako by to byla jeho „věc o sobě“. Podle toho má pak světlo vůbec být mechanickou vibrací či dokonce vlněním nějakého imaginárního a k tomu účelu postulovaného éteru, který, když se dostane na sítnici, na ni bubnuje a pak např. 483 bilionů úderů za sekundu dává červenou a 727 bilionů fialovou atd. Barvoslepí by pak byli ti, co nedovedou spočítat bubnové úderu, není liž pravda? Tyto hrubé, mechanické, démokritovské, nemotorné a opravdu neohrabané teorie jsou zcela hodny lidí, kteří padesát let po objevení se Goethovy nauky o barvách věří ještě na Newtonovo homogenní světlo a nestydí se to říkat. Tyto teorie budou zakoušet, že to, co se promíjí dítěti (Démokritovi), nepromíjí se muži. Jednou by vůbec mohli skončit potupně, potom se však každý od nich odplíží a bude dělat, jako by se nic nestalo. Na toto falešné převádění původních přírodních sil navzájem brzo ještě přijde řeč, zde jen tolik. Kdyby tomu tak bylo, pak by ovšem bylo všechno vysvětleno a zdůvodněno, dokonce nakonec převedeno na nějaký početní příklad, který by potom byl nejsvětější svátostí v chrámu moudrosti, k němuž by nakonec šťastně vedla věda o důvodu. Ale všečen obsah jevu by zmizel a zůstala by pouhá forma. Tedy *to, co se tu jeví*, by bylo svedeno na to, *jak se to jeví* a toto *jak* by také bylo a priori poznatelné, proto zcela závislé na subjektu, tedy samo pro sebe, tedy konečně pouhý fantom, představa a skrz naskrz forma představy: nemohla by se ptát po žádné věci o sobě. -- Kdyby tedy tomu bylo tak, pak by skutečně celý svět byl odvozen ze subjektu a vskutku vykonáno to, co se *zdálo* Fichtovi, že vykonává svým větroplaštěm. -- Tak se to však neděje: fantazie, sofistické, vzdušné zámky tím způsobem dospěly stadia nevědy. Podařil se opravdový pokrok, převést mnohé a rozmanité jevy v přírodě na jednotlivé původní síly: mnohé síly a kvality, zpočátku považované za odlišné, se podařilo odvodit jednu z druhé (např. magnetismus z elektricity) a tak snížit jejich počet. Etiologie bude u cíle, když všechny původní síly přírody jako takové pozná a stanoví jejich způsoby účinku, tj. pravidla, podle nichž za vodítka kauzality jejich projevy vstupují do času a prostoru a vzájemně si určují své místo. Avšak vždy tu zůstanou původní síly jako nevyřešitelné reziduum, obsah jevu, který nelze převést na jeho formu, tedy nelze ho vysvětlit podle věty o důvodu z něčeho jiného. -- Neboť v každé věci v přírodě je něco, u čeho nemůže být udán žádný důvod, není možné žádné vysvětlení, nelze dále hledat nějakou příčinu: je to specifický druh jeho působení, tj. právě druh jeho pobývání, jeho podstata. Sice u každého jednotlivého účinku

věci je třeba prokázat nějakou příčinu, z níž vyplývá, že to právě zde a nyní musí způsobit; avšak o tom, že to vůbec a právě tak působí, nikdy. Nemá-li to žádné jiné vlastnosti, je-li to sluneční prach, tak se nám ukazuje minimálně jako tíže a neproniknutelnost onoho nezdůvodněného něco: toto však, říkám, je mu tím, čím je člověku jeho vůle, a jako ona není podle své vnitřní podstaty podřízeno vysvětlení, dokonce je s ní identické. Tak se pro každý projev vůle, pro každý její jednotlivý akt v tomto čase, na tomto místě, nechá prokázat motiv, z něhož projev vůle za předpokladu charakteru člověka musí nutně vyplývat. Avšak že on má tento charakter, že vůbec chce, že z více motivů právě tento a žádný jiný pohybuje jeho vůlí, o tom nelze udat žádný důvod. Co je každému člověku jeho nezdůvodněný charakter, předpokladáný u každého vysvětlování jeho činů z motivů, právě to je každému anorganickému tělesu jeho bytostná kvalita, druh jeho působení, jehož projevy jsou vyvolávány působením zvenčí, zatímco ona sama není určena ničím zvenčí, a je tedy také nevysvětlitelná. Její jednotlivé projevy, jediné kterými se sama zviditelňuje, jsou podřízeny větě o důvodu. Ona sama je bezdůvodná. Již scholastici to v podstatě správně poznali a označili jako forma substantialis. (O tom Suárez, Disput. metaph., disp. XV, sect. 1.)

Je právě tak velkým jako obvyklým omylem, že nejlépe chápeme nejčastější, nejobecnější a nejjednodušší jevy. Spíše jsou však těmi, na jejichž zjev a nevědomost o nich jsme si většinou už zvykli. Je nám právě tak nevysvětlitelné, že kámen padá k zemi, jako že se zvíře pohybuje. Panovala domněnka, jak bylo zmíněno výše, že se má vycházet z nejobecnějších přírodních sil (např. gravitace, koheze, neprostupnosti), z nich vysvětlovat vzácnější síly působící jen za kombinovaných okolností (např. chemická kvalita, elektricitá, magnetismus), a nakonec z těchto pochopit organismus a život zvířete, dokonce poznání a chtění člověka. Mlčky se v tom připouští, že se vychází od čistých qualitates occultae, jejichž osvětlení se zcela vzdáváme, neboť se nad nimi staví, aniž by se zamýšlelo je podkopat. Jak už bylo řečeno, to se nemůže podařit. Ale odhlédnuto od toho, pak by celá tato budova stála ve vzduchu. Co pomohou vysvětlení, která se nakonec svádějí na to právě tak neznámé, jako byl první problém? Rozumí se však nakonec z vnitřní podstaty těmto obecným přírodním silám více, než vnitřní podstatě nějakého zvířete? Není to tak neprobádané, jako to druhé? Nezdůvodněné, protože je to bez důvodu, protože je to obsah, to Co jevu, které nikdy nelze převést na formu jevu, na jeho Jak, na větu o důvodu. My však, kteří jsme zde neměli na mysli etiologii, nýbrž filosofii, tj. ne relativní, nýbrž nepodmíněné poznání podstaty světa, nastupujeme protikladnou cestu a vycházíme z toho, co je nám bezprostředně, nejpůlněji známo a naprosto důvěrné, co nám leží nejbliže, abychom pochopili, co nám je známo jen vzdáleně, jednostranně a zprostředkovaně. A z toho nejmocnějšího, nejvýznamnějšího, nejzřetelnějšího jevu se chceme

učit rozumět tomu nejnedokonalejšímu, nejslabšímu. Ze všech věcí, vyjma mého vlastního těla, je mi známa jen *jedna* stránka, stránka představy: její vnitřní podstata mi *zůstává uzavřena a hlubokým tajemstvím*, i když znám všechny příčiny, z nichž *vyplývají její změny*. Jen ze srovnání s tím, co probíhá ve mně, když mnou *motiv hýbá k tomu*, aby mé tělo vykonalo nějakou akci -- což je vnitřní podstata mé vlastní změny určené vnějšími důvody --, mohu získat vzhled do druhu a způsobu, jak se ono neživotné těleso mění z příčin, a tak pochopit, co je jeho vnitřní podstatou, o jehož jevu mi poznání příčiny podává pouhé pravidlo vstupu do času a prostoru a víc nic. Toto mohu proto, že mé tělo je jediný objekt, u něhož znám ne pouze *jednu* stranu, stranu představy, nýbrž i druhou, která se nazývá *vůlí*. Tedy místo toho, abych věřil, budu svou vlastní organizaci, pak své poznání a chtění a pohyb na motivy chápat lépe, než kdybych je byl převedl na pohyb z příčin, prostřednictvím elektricity, chemismu, mechanismu. Pokud hledám filosofii a ne etiologii, musím se naopak učit podstatě i těch nejjednodušších a nejobvyklejších pohybů anorganického tělesa, které vidím vyplývat z příčin, rozumět z mých vlastních pohybů na motivy a nezdůvodněné síly, které se projevují ve všech tělesech přírody, poznávat podle druhu jako identické s tím, co je ve mně vůle a co je od ní odlišné jen stupněm. To znamená: v Pojednání o větě o důvodu stanovená čtvrtá třída představ mi musí být klíčem k poznání vnitřní podstaty první třídy, a ze zákona motivace se musím učit chápat vnitřní význam zákona kauzality.

Spinoza říká (epist. 62), že kdyby měl kámen, letící do vzduchu prostřednictvím nějakého úderu, vědomí, mnil by, že letí ze své vlastní vůle. Já k tomu jen přidávám, že kámen by měl pravdu. Úder je pro něj to, co pro mě motiv, a to, co se mu v přijímaných stavech jeví jako koheze, tíže, setrvačnost, je podle své vnitřní podstaty totéž, co já poznávám v sobě jako vůli a co, kdyby i do něj vstoupilo poznání, by i on poznal jako vůli. Spinoza na onom místě řídí svou pozornost na nutnost, s níž kámen letí, a chce ji právem přenést na nutnost jednotlivého volního aktu osoby. Já naproti tomu pozoruji vnitřní podstatu, která všem reálným nutnostem (tj. účinku a příčině), jako jejich předpoklad, teprve propůjčuje význam a platnost, u člověka nazývaný charakterem, u kamene kvalitou. U obou je to však totéž, neboť je zde to, co se nazývá vůlí, bezprostředně poznáno, přičemž v kameni má nejslabší, v člověku pak nejsilnější stupeň viditelnosti, objektivity. -- Toto v usilování všech věcí identické s naším chtěním, i se správným cítem poznal už svatý Augustin a já se nemohu zdržet, abych zde neuvědl jeho naivní vyjádření věcí: „Si peccora essemus, carnalem vitam et quod secundum sensum ejusdem est amaremus, idque esset sufficiens bonum nostrum, et secundum hoc si esset nobis bene, nihil aliud quaereremus. Item, si arbores essemus, nihil quidem sentientes motu amare possemus: verumtamen id quasi

*appetere videremur, quo feracius essemus, uberiusque fructuosae. Si essemus lapides, aut fluctus, aut ventus, aut flamma, vel quid ejusmodi, sine ullo quidem sensu atque vita, non tamen nobis deesset quasi quidam nostrorum locorum atque ordinis appetitus. Nam velut amores corporum momenta sunt ponderum, sive sursum levitate nitantur: ita enim corpus pondere, sicut animus amore fertur quocunque fertur.*⁹⁾ (De civ. Dei XI, 28).

Ještě si zaslouží poznámky, že již *Euler* viděl, že podstata gravitace musí být v posledku převedena na tělesům vlastní „sklon a žádostivost“ (tedy vůli) (v 68. dopise princezně). Právě toto ho vůbec odklonilo od pojmu gravitace, jak stojí u Newtona, a on měl tendenci pokusit se o jeho modifikaci podle dřívější karteziánské teorie, tedy odvodit gravitaci z úderů éteru na tělesa, což by bylo přiměřenější „rozumným a lidem, kteří milují jasné a pochopitelné zásady“. Tato atrakce chce být jako *qualitas occulta* z fyziky vyhnána. To je však právě uměrné jen mrtvému náhledu na přírodu, který, jako korelát imateriální duše, vládl v Eulerově době. Samo je to však pozoruhodné v ohledu na mnou zjištěnou základní pravdu, kterou již tenkrát jeho hlava viděla prosvítat v dálece, spěchala se obrátit a tu, ve strachu, že jí budou všechny tehdejší základní náhledy na škodu, hledala východisko u starého a už překonaného absurdního úsudku.

§ 25.

Víme, že *mnohost* vůbec je nutně podmíněna časem a prostorem a jen v nich je myslitelná. V tomto ohledu je také nazýváme *principium individuationis*. Čas a prostor jsme však poznali jako tvary věty o důvodu, v kteréžto větě je vyjádřeno všechno naše poznání a priori, které však -- jak je vyloženo výše -- právě jako takové přísluší jen poznatelnosti věcí, ne jim samým, tj. je jen naší formou poznání, ne vlastností věci o sobě, která je jako taková svobodná od vsí formy poznání, i té nejobecnější, objektovosti pro subjekt, tzn. že je to něco zcela odlišného od představy. Věcí o sobě, jak jsem, doufám, dostatečně prokázal

9) Kdybychom byli zvířaty, milovali bychom tělesný život a to, co je v jeho smyslu. Toto blaho by nám stačilo a kdyby podle něj bylo dobře, nic jiného bychom nevyhledávali. Rovněž kdybychom byli stromy a nemohli bychom milovat nic ze smyslového podnětu, přece by se zdálo, jako by bylo naší žádostí, abychom byli plodnější a vydávali hojnější ovoce. A kdybychom byli kamením nebo vodami, větrem nebo ohněm či něčím podobným, neměli bychom ani cit, ani život, leč zůstávala by nám vždy nějaká žádost po příhodnějším místě a pořádku. Neboť hmotná těla tuto lásku vypořádávají jako váhu, jevící svou snahu jako tíži směrem dolů nebo jako lehkost vzhůru: neboť jako duše se nese láskou, tak tělo, kamkoli se nese, nese se váhou.

a osvětlil, je *vůle*. Pozorována jako taková a odlišena od svého jevu, je mimo čas a prostor, a tudíž nezná žádnou mnohost, je tedy *jedna*. Avšak, jak již bylo řečeno, není jedním jako individuum, ani jako pojem, nýbrž jako něco, čemu je podmínka možnosti mnohosti, *principium individuationis*, cizí. Mnohost věcí v prostoru a času, které jsou souhrnně *objektitou*, se jí proto netýká a vůle zůstává nehledě na objektitu nedělitelná. Není jí třeba menší díl v kameni a větší díl v člověku, neboť poměr části a celku patří výlučně prostoru a nemá žádný smysl, jakmile se od této formy nazírání odstoupí. To více a méně se týká jen jevu, tj. viditelnosti, objektivace. Z jejího hlediska je vyšší stupeň vůle v rostlině než v kameni a vyšší ve zvířeti než v rostlině. Ano, zviditelňování vůle, její objektivace, má tak nekonečně stupňů, jako je mezi nejslabšími červánky a nejjasnějším slunečním světlem, mezi nejsilnějším tónem a nejslabší ozvěnou. K sledování těchto stupňů viditelnosti, které slouží k její objektivaci, k zobrazení její podstaty, se vrátíme níže. Avšak tak málo, jak se jí samé bezprostředně týká odstupňování její objektivace, týká se jí i mnohost jevů na těchto různých stupních, tj. množství individuí každé formy, nebo jednotlivých projevů každé síly. Neboť tato mnohost je bezprostředně podmíněna časem a prostorem, v něž vůle sama nikdy nevstupuje. Zjevuje se právě tak cele a právě tolik v *jednom* dubu jako v milionech: její počet, její rozmanitost v prostoru a čase nemá vůbec žádný význam v ohledu k ní samé, nýbrž jen v ohledu na mnohost poznávanou v prostoru a čase a pro rozmanitá a roztržštěná individua, jejichž mnohost je však opět jen jev vůle, ne ona sama. Proto by se mohlo také tvrdit, že kdyby, *per impossibile*, byla zcela zničena jediná bytost, ať by byla sebenepatrnější, s ní by musel zaniknout celý svět. Veden tímto pocitem říká velký mystik *Angelus Silesius*:

„Vím, že beze mne Bůh nemůže žít ani okamžik:
Musí se on vzdát ducha, kdybych zanik.“

Mnoha způsoby se člověk pokoušel přiblížit nezměrnou velikost stavby světa, ustavující síly jednoho každého, a potom dát podnět k povznášejícím úvahám, jak o relativní malosti země a vůbec člověka, tak v protikladu k tomu o velikosti ducha v tomto tak malém člověku, který může onu velikost světa prozkoumat, pojmut, dokonce změřit, a je tedy všechno v nejlepšímu pořádku! Avšak pro mě, při sledování nezměrnosti světa, je nejdůležitější to, že tato podstata o sobě, jejímž projevem je svět -- a co vždy také být chtěl -- jeho pravá samost nemůže být tak roztržštěna v nekonečném prostoru, nýbrž tato nekonečná rozlehlost přísluší jedině jejímu jevu, ona sama je naproti v každé věci přírody, v každém životě přítomna cele a neděleně. Právě proto člověk nic neztratí, zůstane-li stát u jakéhokoli jednotlivce. Opravdová moudrost se nedosahuje tím, že se vyměří bezmezný svět, nebo, což by bylo účelnější, že se osobně proletí nekonečný